

Nechvátal, Bořivoj

950 let Královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě

Archaeologia historica. 2020, vol. 45, iss. 2, pp. 987-989

ISSN 0231-5823 (print); ISSN 2336-4386 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/143442>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

950 let Královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě

Počátky Královské kolegiální kapituly a kapitulního kostela sv. Petra a Pavla spadají do druhé poloviny 11. století. Založení úzce souvisí se situací, kterou vytvořil český kníže Břetislav, jenž před smrtí určil svého nejmladšího syna Jaromíra za pražského biskupa. Nevhodnost tohoto otceva počínu si byl dobře vědom panující kníže Vratislav II. (1061–1092), první český král od roku 1085. Když se mu nepodařilo odvrátit Jaromíra od rozhodnutí stát se biskupem, vzniklo mezi bratry značné napětí. Aktuální začala být situace po smrti pražského biskupa Šebíře († 1067), po němž nastoupil na uvolněný biskupský stolec Jaromír, užívající v novém úřadě jméno Gebhart, a dosáhl v říši vysokého postavení, byl kancléřem v letech 1077–1084. Již velmi záhy docházelo k prudkým sporům mezi sourozenci, majícími společně rezidenční místo na Pražském hradě. S tím souvisí konfliktní poměry, které postupně vedly k tomu, že kníže Vratislav II. začal budovat na dosud vedlejšíh hradišti Vyšehradě nové sídlo na podporu své politické koncepce – jako záměrný protiklad Pražského hradu. S tím souvisí i založení kapituly nezávislé na pražském biskupství a její přímé podřízení papeži. Byla jedinou ze sedmi českých a moravských kapitul, která dosáhla exempce. Privilegium vydal v roce 1144 papež Lucius II. Kapitula si je zachovala až do roku 1762, kdy bylo papežem Klimentem XIII. zrušeno. Probošt kapituly až do roku 1462 zastával úřad kancléře českého království a vedl jeho zahraniční politiku. To znamenalo, že byl nejvyšším státním úředníkem. Původní zakládací listina není zachována. Možná ani vydána nebyla. Původně byl kostel zasvěcen sv. Petru, na přelomu 12. a 13. století byl připojen k patrociniu i sv. Pavel. Toto datum se opírá o listinné falzum papeže Alexandra II. z 9. května 1070. Falzum vzniklo nejspíše okolo poloviny 12. století (snad mezi léty 1144–1178) patrně v prostředí samotné kapituly. Podkladem mohla být tradice, nebo pamětní záznam.

Největší význam měla kapitula v době předhusitské. Její členové v druhé polovině 14. století byli kromě probošta další tři dignitáři – děkan, scholastik, kustod a 19 kanovníků. Na Vyšehradě bylo koncem 14. století na sto kněží – jedna desetina všech duchovních v Praze. Majetek kapituly v té době svým rozsahem tvořil velké feudální panství. Měl 41 vesnic, ne všechny do něj však patřily celé. K majetku náležela řada příjmů z cel (clo pod Děvínem, clo z Podskalí, clo ze slanečků ve Starém Městě pražském, clo z cesty ve Starých Prachaticích), dále příjmy z církevní agendy, které nelze přesně stanovit. Kapitula vlastnila v předhusitském období několik měst – mezi jinými Prachalice a Žitenice u Litoměřic. Zakladatel kapitulního kostela kníže Vratislav nanosil prý do základů, podle vzoru římského kostela, dvanáct nůši kamene. Stavba byla již v době svého vzniku budována jako trojlodní bazilika, což doložil archeologický výzkum, který provádí ARÚ AV ČR od roku 1966 v oblasti vyšehradského hřbitova a také v interiéru dnešní stavby. Při revizním výzkumu (2011–2018) v bazilice sv. Vavřince byla nalezena předrománská stavba křížového půdorysu, tzv. trikoncha, tři apsidy vedle sebe, byzantského typu. Přímé analogie nemá ani v Polsku ani v Německu. Kapitula zažila období slávy, ale také období úpadku. Přežila krizi feudalismu, husitskou revoluci, reformaci, protireformaci, josefínské reformy, 19. století, Rakousko-Uhersko, první republiku, německou okupaci i období totality. V současnosti prožívá svou novou renesanci.

Ve funkci probošta se setkáváme s řadou vynikajících osobností. Někteří z nich byli cizinci nebo levobočkové přemyslovské a lucemburské dynastie. Lze uvést Francouze Petra z Aspeltu, který byl rádcem přemyslovské a lucemburské dynastie a rádcem poslední přemyslovské královny Elišky Přemyslovny. V roce 1316 pokřtil jménem zemského patrona Václav jejího syna, jenž při biřmování dostal jméno Karel (IV.). Z dalších to byl Jan III. Velek (1319–1334), poslední mužský Přemyslovec, který byl od roku 1334 biskupem v Olomouci († 1351), byl levobočkem Václava II. Na jeho vyšehradské proboštské rezidenci žila a zemřela jeho nevlastní sestra Eliška Přemyslovna (28. září 1330). V letech 1390–1393 byl vyšehradským kanovníkem i generální vikář pražského arcibiskupa Jan z Pomuku, pozdější světec baroka a zemský patron. Další z proboštů Václav Králík z Buřenic (1397–1412), patrně nemanželského původu, byl kancléřem Václava IV., vedl několikrát jeho poselství do Říma. Byl podporovatelem umění a dostavby kapitulního kostela, který dosáhl koncem 14. století délky 110 m a byl jednou z největších sakrálních staveb předhusitské

Prahy. Jeho nástupce Albík z Uničova (1413–1427) byl na krátkou dobu pražským arcibiskupem a univerzitním kancléřem, ale především lékařem posledních Lucemburků. Je považován za našeho největšího středověkého lékaře. Jeho spis *Vetularius* se rozšířil v opisech po tehdejší Evropě. Měl velkou praxi a přednášel na univerzitě více než 30 let. Jeho nástupce Jan V., zvaný Železný (1427–1430), odpůrce husitské revoluce, se stal kardinálem.

Z dalších jmenujme Jana Ondřeje (ca 1375 – ca 1450), zvaného Šindel, jenž byl profesorem pražské univerzity. V roce 1410 se stal jejím rektorem. Vynikl v astronomii, ačkoliv byl lékař. S jeho přispěním pravděpodobně po roce 1410 zrekonstruoval hodinář Mikuláš z Kadaně staroměstský orloj v Praze. V roce 1416 se mu zdařilo změřit výšku slunce při letním slunovratu a podzimní rovnodennosti. Jeho práce měla ohlas i v dalších stoletích. Jeho práce si vážil Aeneas Silvius Piccolimini, pozdější papež (1458–1464), který o něm napsal, že je „výtečným astronomem a našeho století přední ozdobou“. Nelze opomenout ani Jošta z Rožmberka, který byl synem Oldřicha z Rožmberka, stal se proboštem pražské kapituly (1454–1467), velmistrem řádu johanitů a vratislavským biskupem (1456–1467), radil k náboženské snášenlivosti. Mezi probošty nacházíme také první humanisty – Jana VI. z Rabštejna (1457–1473) a Bohuslava Hasištejnského z Hodějova (1549–1561). V období josefínských reforem měla být kapitula v roce 1790 zrušena. Pouze velkou zásluhou probošta Ferdinanda Kindermanna ze Schulsteina (1781–1801) tomu bylo zabráněno. Byl předním reformátorem školství a chudinské péče a měl blízko k císaři. Zrušení bylo odvoláno pět dní před smrtí Josefa II. (15. února 1790). Galerii cizinců ve funkci vyšehradských proboštů doplňuje Karel Rudolf hrabě Buol-Schauenstein, první biskup ze St. Gallen. Pocházel ze starého švýcarského šlechtického rodu, který údajně do Švýcarska přišel ve 14. století z Čech. Karel Rudolf se stal v roce 1794 knížetem biskupem v Churu, malém církevním knížectví, které zaniklo v důsledku napoleonských válek v roce 1809. Velmi si zamiloval Litoměřicko. Z proboštů 19. století nelze nezmínit Aloise Jüstela (1835–1858), který se ve svém úřadě dožil 93 let. Byl členem vídeňské dvorské rady a jedním z vedoucích představitelů státní církevní politiky. Zastával osvícenecký přístup k církevním otázkám ve smyslu zásad Josefa II. Měl blízké styky s předním malířem 19. století F. Tkadlíkem. Národní obrození si neumíme představit bez působení vlasteneckých proboštů. Byl to Vojtěch Ruffer (1858–1870), přítel F. Palackého a historika Prahy V. V. Tomka, autora práce z roku 1861 *Historie Vyšehradská neb vypravování o hradu, kapitule a městu hory Vyšehradu v království českém*. Dále Václav Štulc (1814–1887), jehož zásluhou došlo k velkorysému budování Vyšehradu jako památníku národní minulosti, jak ho známe dnes, výstavbou vyšehradského hřbitova, Slavína a přestavbou kapitulního chrámu podle projektu J. Mockera, je o něm též známo, že podporoval B. Němcovou. Práce dokončil jeho pozdější nástupce Mikuláš Karlach (1831–1911). Jeho práce *Paměti vyšehradských proboštů* z roku 1905 je cenná pro dějiny 19. století. Z proboštů 20. století je nutno připomenout zakladatele koleje Nepomucenum Františka Zapletala, který byl světícím biskupem (1922–1935), a Bohumila Staška (1947–1948), neohroženého vlasteneckého kněze z doby okupace, katolického politika a vězně z koncentračního tábora Dachau. Zcela mimořádnou osobností byl děkan Mons. G. Čejka (1927–2010), profesor na Teologické fakultě Univerzity Karlovy v Litoměřicích, kde přednášel filozofii a dějiny filozofie. Dále Jan Nepomuk Boháč (neinvestován státní mocí v době totality, † 1968), který byl hudebním skladatelem a osobním přítelem papeže Jana XXIII. Probošt A. Doležal (od 1992) je již 76. proboštem v nepřetržitém pořadí od vzniku kapituly. Zasloužil se o generální opravu chrámu a kapitulních budov. V roce 2011 rezignoval ze zdravotních důvodů. Novým proboštem se stal bývalý děkan Mons. A. Otte, evropsky známý v Ackermann-Gemeinde a také vedoucí pražské pobočky. Nositel řady uznání na české straně – od prezidenta V. Havla – a také na německé straně. Dále kontroverzní probošt Josef Beneš (1905–1979), katolický publicista a šéfredaktor Duchovního pastýře, a kapitulní děkan Bohuš Černocký (1902–1984), znalec církevní politiky a vzájemných vztahů církve a státu. Mezi probošty (1984–1986) patří Mons. Josef Pašek (1912–1986), administrátor kostela Panny Marie a sv. Karla Velikého a také sv. Apolináře, člen a později předseda Metropolitního soudu. Současný probošt Mons. doc. Ing. Mgr. Aleš Opatrný je vedoucím katedry na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy, sídelním

kanovníkem od roku 2009 a proboštem od roku 2015. Bývalý děkan Tomáš Holub (2011–2016), nyní biskup v Plzni, podporoval archeologický výzkum Vyšehradu. Děkan P. M. Němeček a administrátor farností P. Prokop Brož, sídelní kanovník od roku 2007, čestný kanovník od roku 2018, tvoří jádro současného vedení kapituly.

Interiér kapitulního kostela byl po Mockerově regotizaci vyzdoben v secesním stylu podle A. Muchy (1860–1939) manželi F. Urbanem a M. Urbanovou-Zahradnickou (1868–1945) v letech 1902–1903, lunety v prvním patře byly provedeny v roce 1911. Japonský korunní princ Nahurito, dnes císař, při své návštěvě Prahy zavítal na Vyšehrad (1984) v době archeologického výzkumu interiéru kapitulního kostela (1981–1985/1986) a prohlédl si práci Urbanových s velkou pozorností. Návštěvu si osobně vyžádal.

Bořivoj Nechvátal

